

سیر تکاملی حقوق اسرای جنگی در اسلام و حقوق بین الملل

تالیف:

سیمین علیزاده

انتشارات قانون یار

۱۳۹۶

سرشناسه	:	علیزاده، سیمین، ۱۳۷۰ -
عنوان و نام پدیدآور	:	سیر تکاملی حقوق اسرای جنگی در اسلام و حقوق بین الملل / تألیف سیمین علیزاده.
مشخصات نشر	:	تهران: انتشارات قانون یار، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری	:	۱۲۴ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۸۰۷۷-۴۳-۵
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
موضوع	:	اسیران جنگی (فقه)
موضوع	:	(Prisoners of war (Islamic law
موضوع	:	حقوق بین الملل اسلامی
موضوع	:	(International law (Islamic law
موضوع	:	اسیران جنگی -- وضع حقوقی و قوانین
موضوع	:	.Prisoners of war -- Legal status, laws, etc
موضوع	:	حقوق بین الملل بشر دوستانه
موضوع	:	Humanitarian law
رده بندی کنگره	:	BP۱۹۶/۱۳۹۶: ۹ س ۸ع /
رده بندی دیویی	:	۳۷۷/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	:	۴۵۲۶۲۶۰

انتشارات قانون یار

سیر تکاملی حقوق اسرای جنگی در اسلام و حقوق بین الملل

تألیف: سیمین علیزاده

ناشر: قانون یار

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۱۰۰ جلد

قیمت نسخه الکترونیکی: ۸۰۰۰ تومان

قیمت نسخه چاپی: ۱۵۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۰۷۷-۴۳-۵

فهرست مطالب

مقدمه	۷
بخش اول	۹
کلیات	۹
مبحث اول: واژه شناسی	۱۱
گفتار اول - تعریف عرفی اسیر	۱۱
گفتار دوم - تعریف حقوقی اسیر	۱۲
مبحث دوم: جایگاه اسرای جنگی در حقوق بین الملل اسلامی	۱۶
گفتار اول: اسیر جنگی در شریعت اسلام	۱۶
گفتار دوم: رفتار با اسیران جنگی در دین اسلام	۱۸
گفتار سوم: قانون کلی اسلام در مورد اسیران جنگی	۱۹
گفتار چهارم: منع کشتن اسیر جنگی در اسلام	۱۹
گفتار پنجم: خوش رفتاری با اسرای جنگی و اطعام آنان	۲۰
گفتار ششم: عدم تحمیل فشار بر اسیر و تهیه کردن وسائط نقلیه‌ی لازم برای انتقال وی به پشت جبهه	۲۱
گفتار هفتم: مداوای مجروحان	۲۱
بخش دوم	۲۳
حقوق اسرای جنگی در نظام حقوقی اسلام	۲۳
مبحث اول: اسیر در جوامع مختلف و دیدگاه اسلام درباره اسیر	۲۵
گفتار اول - دیدگاه اسلام درباره اسیر:	۲۵
گفتار دوم - اسیر در جوامع اولیه تا قرون وسطی :	۳۰
گفتار سوم - وضعیت اسارت و اسیران در جنگ های جهانی اول و دوم	۳۲
گفتار چهارم - وضعیت اسیران پس از جنگ جهانی دوم	۵۴
مبحث دوم: حقوق اسیران جنگی و قواعد ناظر بر حسن رفتار با آنان	۵۶
گفتار اول - حقوق اسیران جنگی حمایت های کلی از اسیران و رفتار انسانی با آنان	۵۶
گفتار دوم: نفی اعمال تلافی جویانه و کسب اطلاعات و اخبار بدون رعایت اصول انسانی:	۵۹
گفتار سوم: تنبیهات جزایی و انتظامی اسیران و شکایت آنان به لحاظ کیفیت اسارت	۷۸

بخش دوم..... ۹۳

الزامات و مقدمات حقوق بشر دوستانه در بُعد بین الملل آن..... ۹۳

گفتار اول : تعریف حقوق بشردوستانه ۹۵

گفتار دوم - مبانی الزام آور قواعد نظام بین المللی حقوق بشر دوستانه..... ۱۰۳

مبحث دوم - فرآیند صلاحیت دیوان کیفری بین الملل و نحوه تشکیل آن ۱۰۹

گفتار اول - حرکت جامعه جهانی جهت تشکیل دیوان کیفری بین المللی: ۱۰۹

گفتار دوم - جرایمی که در صلاحیت دیوان است (نسل کشی، جنایات علیه بشریت و ...) ۱۱۷

منابع و مآخذ..... ۱۲۱

منابع فارسی ۱۲۳

مقالات و فصلنامه ۱۲۴

منابع انگلیسی ۱۲۴

مقدمه

انسان ذاتاً موجودی جمعی و عنصر وجودی‌اش از علاقه و غریز ساخته شده است و این علایق و غرایز مبنی بر بزرگی و برتری جویی عاملی برای سوق دادن در جهت شکل‌گیری نزاع و جنگ می‌باشد که این نزاعات و درگیری‌ها خود باعث اسیر شدن تعدادی از اشخاص می‌شود که تحت عنوان اسیر جنگی به آنها اطلاق می‌گردد و در عصر جدید هم با توجه به تحولاتی که در عرصه حکومت و مداخله دول در امور داخلی بوجود آمده است. مسئله زندانیان جنگی یا به عبارتی اسرای جنگی از آن مستثنی نمانده است به طوری که یک سلسله قوانین و مقررات هم در عرصه داخلی و هم در سطح بین‌الملل به صورت کنوانسیون‌های الزام آور تنظیم گردیده است که دولت‌ها ملزم به تبعیت از آن می‌باشند و در اغیر این صورت تبعات متعددی از جمله واکنش جامعه جهانی را به دنبال دارد. با توجه به تحولات تاریخی و دگرگونی‌های گسترده حقوقی و قانونی که در زمینه مختلف صورت گرفته است بحث اسیران جنگی و حقوق و تکالیف آنها پس از فراز و نشیب‌های تاریخی در سال‌های ۱۹۰۷، ۱۹۲۷، ۱۹۸۲ به صورت گسترده و با حضور اکثر کشورهای جامعه جهانی تعریف و وظایف و اختیارات و همچنین قوانین و مقررات ناظر بر اسیران جنگی تدوین و لازم‌الاجراء گردیده است و در این پژوهش برآنیم که حقوق اسرای جنگی را هم در حقوق اسلامی و هم در قوانین بین‌الملل مورد بررسی و تحقیق قرار دهیم.

مساله جنگ یکی از مهم ترین مظاهر زندگی ملل می باشد و ابزاری است برای رسیدن به هدف هایی که برخی از کشورها مبتنی بر حقوق بین الملل جلوه می دهند. جنگ آخرین حربه حل اختلافات و از جمله مکانیسم هایی است که در روابط خارجی دولت ها برای رسیدن به اهداف سیاسی خارجی بکار برده می شود. بنابراین تفکر پیرامون جنگ و یکی از موضوعات مهم مربوط به آن یعنی " اسیران جنگی " از قدیم توجه محققین و تنورسین های علوم سیاسی و حقوقی را به خود جلب کرده است. یکی از نتایج اجتناب ناپذیر پدیده ی جنگ

، "اسارت" و "اسیران جنگی" است که در این رابطه وضعیت حقوقی اسیران جنگی که در دست دشمن هستند مطرح می‌شود.

برای بررسی حقوق اسیران جنگی ابتدا باید جنگ را بعنوان یک پدیده‌ی اجتماعی از دیدگاه‌های تاریخی، جامعه‌شناسی، سیاسی و حقوقی مورد بررسی قرار داد. سپس به حقوق اسیران جنگی که در مخاصمات بین کشورها به دست کشور متخاصم اسیر می‌شوند پرداخت. در این تحقیق، حقوق اسرای جنگی در اسلام و حقوق بین‌الملل به تفصیل مورد بررسی قرار می‌گیرد. دین اسلام در مورد پدیده‌ی جنگ و اسیران جنگی احکام و تعاریف خاص و معینی دارد و جنبه‌ی حقوقی مقوله‌ی جنگ در نظام حقوقی اسلامی شرایط و ضوابط تعریف شده‌ای را داراست. دین اسلام با بنیان‌گذاری اصول انسانی در برخورد و رفتار با اسیر جنگی می‌تواند الگوی مناسبی از حقوق اسیران جنگی باشد. اسیران جنگی در طول تاریخ همواره متحمل آسیب‌ها و شکنجه‌ها و رفتارهای خشونت‌آمیز بوده‌اند و با گذشت زمان به تدریج تحولاتی در بهبود رفتار با اسیران جنگ و احقاق حقوق آنان پدید آمده است. کنوانسیون‌ها و اسناد بین‌المللی متعددی درباره‌ی حقوق جنگ وجود دارد که سعی در محدود کردن و نظارت بر جنگ دارند. مهم‌ترین این کنوانسیون‌ها، دو کنوانسیون لاهه و ژنو هستند که در آن‌ها به طور مفصل به بررسی وضعیت اسرای جنگی پرداخته شده است.

بخش اول

کلیات

مبحث اول: واژه شناسی

گفتار اول- تعریف عرفی اسیر

عرف هر گروه، قبیله، جمعیت و اجتماعی با توجه به هنجارهای معمول و مقبولیات آن جامعه شکل گرفته و مناطق اعتبار می باشد در نتیجه ارزش ها و ضد ارزش ها در هر جامعه ای با توجه به قانون و عرف آن جامعه مشخص می شود به طوری که به هنگام تقنین و قانون گذاری تدوین کنندگان به ناچار ملزم به لحاظ نمودن عرف جامعه خود هستند در مورد اسیر نیز عرف جوامع گوناگون تعاریف خاص خود را دارند اما به طور معمول و روان در تعریف عرفی اسیر می توان گفت: فردی که در اثر یک علت قهر آمیز با خونریزی یا بدون خونریزی در اختیار فرد یا افراد دیگر قرار گرفته و شخص غالب به هر نحو که بخواهد با او رفتار می کند و اسیر در تحت سیطره او می باشد.

امروزه در جوامع روستایی و محاورت مردم عامه ی آن می بینیم که درباره یکی از حالات وضعیت زندگی مشترک و موقعی که زن با شوهر خود اختلاف داشته و بگو مگوهای شدید یا درگیری و زدوخورد بین دو همسر وجود دارد و بحث از جدایی (متارکه) پیش می آید معمولاً زن یا خانواده یا حتی مردم مطلع از موضوع عنوان می کنند که «بابا اسیر که نیامده» مهر حلال جان آزاد^{۱۰}. یعنی اسیر (اعم از نظامی یا شخص، مرد یا زن) در دیدگاه عام فردی است محروم از تمام حقوق و امتیازات اجتماعی، بدون هیچ اختیار و اراده ای که به صورت یک شیء در اختیار دارنده قرار داشته و دارنده تصمیم می گیرد چه کاری با اسیر انجام دهد یا چه برخوردی با او داشته باشد، و اسیر بدون هیچ چون و چرایی ملزم به متابعت از دارنده و اسیر کننده خود است. جالب این که هیچ کس حق استنطاق و بازخواست از دارنده را نداشته و ندارد لذا میتوان اذعان نمود که در فرهنگ عامه و در نزد مردم روستایی ما هنوز که هنوز است پایین ترین رده طبقات اجتماع و بی اراده ترین افراد اسیرانند و جالب این است که معتقدند شخص اسیر باید بسوزد و بسازد و منتظر فرجی باشد تا خداوند متعال او را از این وضعیت نجات دهد بدین شکل که یا صاحب اسیر بمیرد و یا او را آزاد نماید.

ملاحظه می‌شود که در دیدگاه عام و عرف به خصوص در جامعه ایران ما بطور کامل و جامع نه تعریف خاص و روشنی از اسیر داده شده، نه حقوق و امتیازات یا حمایتی از او باید انجام شود، اما این تعبیر و تفسیر در جوامع شهری و در بین اقشار تحصیل کرده مقبول نبوده و اسارت و اسیری به شکلی که مطرح گردید مورد پذیرش نیست لذا در جوامع شهری ما اسیر و اسارت را به آن شکل روستایی و ابتدایی نمی‌بینیم.

گفتار دوم- تعریف حقوقی اسیر

با توجه به تحولات تاریخی و دگرگونی‌های گسترده حقوقی و قانونی در زمینه‌های گوناگون، بحث اسیران جنگی و حقوق و تکالیف آن‌ها نیز از این تغییر و تحولات دور نمانده و پس از فراز و نشیب‌های تاریخی در سال‌های ۱۹۰۷، ۱۹۲۷، ۱۹۴۷، به صورت گسترده و با شرکت اکثر کشورهای دنیا تعریف اسیر، حقوق و تکالیف آنها، وظایف کشور نگهدارنده و ضمانت اجراهایی نیز برای آن پیش‌بینی و مشخص شده است.

در شکل و تعریف حقوقی می‌بینیم که اطلاق اسیر بر شخص یا اشخاصی محمول می‌شود که در جنگ (تمام عیار یا چریکی، آزادیبخش و...) و یا بر اثر آن دستگیر شده و یک سری معیارها و مشخصه‌ها را نیز باید داشته باشند که در ادامه ذکر خواهد شد.

بالاخره «تنها در پایان قرن هفدهم، یعنی پس از جنگ سی ساله (مذهبی در اروپا ۱۵۸۳ - ۱۶۴۵م) بود که تعریف اسیر جنگی از نظر حقوقی مشخص شد.

قواعد و مقررات حقوقی حاکم بر رفتار با اسیران جنگی تا مدت‌ها جنبه عرفی داشت، اما تابع نظامی است که بموجب اسناد بین‌المللی مهمی بطور صریح و روشن مشخص گردیده است. این اسناد عبارتند از:

- عهدنامه ژنو مورخ ۲۷ ژوئیه ۱۹۲۹ در زمینه بهبود سرنوشت اسیران جنگی.
- عهد نامه سوم ژنو مورخ ۱۲ اوت ۱۹۴۹ در مورد رفتار با اسیران جنگی. این عهد نامه ضمن تأیید مقررات ۱۹۰۷ لاهه و عهدنامه ۱۹۲۹ ژنو، آنها را مورد تجدید نظر قرار داده و تکمیل نمود. عهدنامه مذکور مشتمل بر حدود ۱۵۰ ماده است. هدف اساسی این قواعد «احتراز از کلیه اقداماتی است که جهت تضمین امنیت کشور متخاصم اسیر کننده غیر ضروری می باشد».
- «اندیشه اساسی که این مقررات از آن الهام گرفته این است که اسارت جنگی یک اقدام سرکوب کننده نیست، بلکه اقدامی احتیاطی و بازدارنده تلقی می شود که در مورد دشمنی که سلاح خود را بر زمین گذارده اتخاذ می گردد .
- عهدنامه سوم تا سال ۱۹۸۵ از تصویب ۱۵۷ کشور گذشته است.
- پروتکلهای مورخ ۱۲ دسامبر ۱۹۷۷ الحاقی به عهدنامه های چهارگانه ۱۹۴۹ ژنو (پروتکل شماره یک در مورد حمایت از قربانیان مخاصمات مسلحانه بین المللی و پروتکل شماره دو در مورد حمایت از قربانیان مخاصمات مسلحانه غیر بین المللی). پروتکل شماره یک تا سال ۱۹۸۴ مورد تصویب ۴۲ کشور و پروتکل شماره دو تا سال ۱۹۸۲ مورد تصویب ۲۲ کشور قرار گرفته است» ۱.
- ضمن این که جنگ خود تعریفی دارد «اقدامی خشونت بار که به منظور تحمیل اراده بردشمن صورت می گیرد و چیزی نیست مگردویلی که به نهایت خشونت رسیده باشد» ۲.
- یا در تعریف دیگری: «جنگ یعنی مجموعه ای از نبردها و درگیری ها و یک سلسله اقدامات غیرنظامی دیگر که برای کسب هدف سیاسی انجام می شود» ۳. و تعاریف دیگری که نیاز به ذکر آن ها نیست. حال که تعریف جنگ مشخص شد تعریف حقوقی اسیر یا اسرا وفق

کنونسیون ۱۹۴۹ ژنو عبارت است از: مجموعه مشخص اشخاص متعلق به گروه‌های مشروحه ذیل که بوسیله دشمن گرفتار شوند :

الف : اشخاص ذیل متعلق به یکی از طبقات مشروحه پایین که بدست دشمن افتند اسیر جنگی بدان گونه که مفهوم این قرارداد است شمرده می‌شوند .

۱- اعضا نیروهای مسلح یکی از متخاصمین و همچنین اعضا چریک و دسته‌های داوطلب که جز نیروهای مسلح مزبور باشند .

۲- اعضا سایر چریک‌ها و اعضا سایر دسته‌های داوطلب به انضمام نهضت‌های مقاومت متشکل متعلق به یک دولت متخاصم که در داخل یا خارج از کشور خود مشغول عملیات باشند ولو آن که خاک مزبور اشغال شده باشد مشروط به این که چریک‌ها یا دسته‌های داوطلب و نهضت‌های مقاومت متشکل مزبور جامع شرایط زیر باشند:

الف - یک نفر رئیس در رأس آن‌ها باشد که مسئول اتباع خود باشد .

ب - دارای علامت مشخصه ثابتی باشند که از دور قابل تشخیص باشد .

ج - علناً حمل اسلحه نمایند .

د - در عملیات خود مطابق قوانین و رسوم جنگ رفتار نمایند .

۳- اعضا نیروهای مسلح منظم که خود را وابسته به دولت یا مقامی معرفی نمایند که از طرف دولت دستگیر کننده به رسمیت شناخته شده باشد .

۴ - کسانی که همراه نیروهای مسلح هستند بی آن که مستقیماً جز آن نیروها باشند از قبیل اعضا غیر نظامی، کارکنان هواپیماهای جنگی، خبرنگاران جنگی، تهیه‌کنندگان اجناس، اعضا واحدهای کار یا خدمات که عهده‌دار آسایش نیروهای مسلح اند مشروط به اینکه از